

Huomioita Venäjän sotateollisen kompleksin kehitysnäkymistä

Katri Pynnöniemi, Ulkopoliittinen instituutti

Petteri Lalu, Puolustusvoimien tutkimuslaitos, doktriiniosasto

Venäjä hyväksyi päivitetyn sotilasdoktriinin joulukuussa 2014. Päivitystyön yhteydessä ei tehty merkittäviä muutoksia doktriinin sotateollisuutta koskevaan osuuteen. Tämä ei ole yllättävää, ottaen huomioon päivitystyön nopean aikataulun. Voidaan myös perustellusti lähteä siitä ajatuksesta, että tällä hetkellä Venäjällä ei ole toimijoita, jotka haluaisivat tai kykenisivät viemään läpi muutoksia sotateollisuuden nykyiseen rakenteeseen tai sektorin toimintatapoihin. Tämä tarkoittaa sitä, että sotateollisuus rakentuu myös jatkossa valtionkorporaatioiden pohjalle. Julkiseen keskusteluun on vakiintunut tapa puhua sotateollisuudesta Venäjän modernisaation veturina. Muotoilu heijastelee hyvin tähän teollisuudenalaa kohdistuvia toiveita, mutta myös viimeisten parin kolmen vuoden aikana voimistunutta Venäjän yhteiskunnan militarisatiota.

Suuntaviivat ennallaan

Jos tarkastellaan lähemmin sotilasdoktriiniin kirjattuja odotuksia Venäjän sotateollisuuden kehityksestä sekä doktriiniin sisältyviä oletuksia sotateollisuuden toimintamalleista ja verrataan niitä kuluneen vuoden aikana Venäjän lehdistössä julkaistuihin viranomaislausuntoihin tai päätöksiin, voidaan todeta, että nykyinen tilanne ruokkii järjestelmään sisäänrakennettuja riskejä, joiden ilmentymisen muotoja on entistä vaikeampi ennakoita. Taustalla on autoritäärisille maille tyypillinen dilemma: avoimen keskustelun näivettyessä julkisen tilan täyttää ”signaalien kakofonia”, joka reflektoi ennen kaikkea sitä mitä vallanpitäjät haluavatkin nähdä. Kun samanaikaisesti pyritään hämärtämään rajaa salaisen ja julkisen tiedon välillä, on entistä vaikeampaa, ja joissakin tapauksissa myös vaarallisempaa, muodostaa kokonaiskuva yhteiskunnan tai talouden mittakaavasta ja suunnasta. Tämä dilemma koskee mitä ilmeisimmin arvioita Venäjän sotilasteollisuuden nykytilasta ja kehitysnäkymistä.

Sotilasdoktriinissa todetaan, että sotateollisen sektorin tärkein tehtävä on toimittaa Venäjän asevoimille sekä muille joukoille modernia aseistusta, varusteita, kalustoa ja erikoiskalustoa. Tällä viitataan erityisesti uusien täsmäasetyyppien ja niiden torjuntajärjestelmien, ilma-avaruuspuolustuksen välineiden, viesti-, tiedustelu-, johtamis- ja elektronisen sodankäynnin järjestelmien, miehittämättömien lentolaitteiden, robotisoitujen iskujärjestelmien, nykyaikaisten kuljetusilmavoimien sekä sotilaan henkilökohtaisen suojavarustuksen kehittämiseen.¹ Sotilasdoktriinissa viitataan

myös ”priorisoitujen asetyyppien ja sotilas- ja erikoiskaluston” tuotannon turvaamiseen.² Tätä muotoilua voidaan tietysti tulkita monella tapaa, mutta sotateollisuuden rakenteelliset ongelmat huomioiden on mahdollista päätyä johtopäätökseen, että jatkossa voimavarat tullaan keskittämään vain aivan välttämättömien asejärjestelmien kehittämiseen. Nykyaikaisten asejärjestelmien tuottamisen lisäksi sotateollisuuden on varmistettava Venäjän strateginen asema maailmanmarkkinoilla tuottamalla korkeanteknologian tuotteita ja palveluita. Erityisenä tehtävänä mainitaan teknologisten läpimurtojen saavuttaminen sekä tieteellis-teknologisen etumatkan säilyttäminen kilpailijamaihin.

Näihin odotuksiin vastaaminen edellyttää sotateollisuuden jatkuvaa uudistumista huolimatta toimintaympäristön haasteista. Sotilasdoktriiniin on kirjattu, että tuotannon laatua pyritään nostamaan aktiivisella ”innovaatio- ja investointitoimintaa”. Tämän tavoitteen vauhdittamiseksi presidentti Vladimir Putin antoi tammikuussa 2015 määräyksen, jonka mukaisesti perustettiin kaksikymmentä ”yli-insinööriin” virkaa, joista on syyskuuhun mennessä täytetty jo yli puolet. Yli-insinööreille on annettu laajat valtuudet, mutta myös selkeä henkilökohtainen vastuu uusien teknologisten avauksien kehittämisessä. Uudistuksen onnistumisen kannalta yksi keskeisistä tekijöistä on sujuvan yhteistyön rakentaminen valtionkorporaatioiden johdon suuntaan. Ei voi myöskään välttyä ajatukselta, että yli-insinööriin varsinainen rooli on toimia ”olkiukkona”, jonka harteille kasataan epärealistiset odotukset. Kehitystyön epäonnistumisen hetkellä ”olkiukon” kautta huomio ohjataan pois järjestelmään sisäänrakennetuista ongelmista.³

Sotateollisuuden kehittämisen lähtökohtana on valtion kontrollin säilyttäminen strategisesti merkittävissä organisaatioissa. Kehittämisen- ja tehostamistoimet toteutetaan siis käytännössä nykyisten suurten ”tieteellis-tuotannollisten rakenteiden” eli valtionkorporaatioiden puitteissa. Niitä on muodostettu 2000-luvun kuluessa kaikille sotateollisuuden aloille. Koska tätä kehikkoa ei olla valmiita purkamaan, tehot pitäisi löytää ”sotateollisen kompleksin kehittämisen suunnittelujärjestelmän parantamisen” kautta. Doktriinista ei kuitenkaan selviä, tarkoitetaanko suunnittelujärjestelmällä esimerkiksi presidentti Putinin johtamaa sotateollista komiteaa vai esimerkiksi hiljattain lanseerattua ”strategisen suunnittelun” prosessia? Vai ehkä molempia? Vaikka ”suunnittelujärjestelmää” onnistuttaisiinkin tehostamaan, operatiivinen ja strateginen päätöksenteko tapahtunee myös jatkossa käsiohjauskella. Esimerkiksi elokuussa 2015 hyväksytyssä meridoktriinissa todetaan, että telakoiden ja öljy- ja kaasuteollisuuden tarpeet tullaan

¹ Военная доктрина Российской Федерации, 25.12.2014, <http://news.kremlin.ru/media/events/files/41d527556bec8deb3530.pdf>, 2.10.2015, 46, f. – Venäjän uusin sotilasdoktriini on saatavissa myös suomeksi käännettynä: <http://erikoiset.kioski.yle.fi/files/sotilasdoktriini2014.pdf>; ks. myös Pynnöniemi, Katri ja James Mashiri *Venäjän sotilasdoktriinit vertailussa: nykyinen versio viritettiin kriisiajan taajuudelle*, FIIA Raportti 42, http://www.fiaa.fi/fi/publication/507/venajan_sotilasdoktriinit_vertailussa/

² Sama, 46, o.

³ Rogozin констатирует положительные тенденции в развитии ”оборонки”, TASS, 10.9.2015, <http://www.oborona.gov.ru/news/view/6249>, 2.10.2015 - suom. Rogozin näkee positiivisia kehityssuuntia sotateollisuudessa.

koordinoimaan korkeimmalla valtiollisella päätöksenteon tasolla. Keskitetyn päätöksenteon etuna on, että tiettyjen alojen ja valtiokorporaatioiden priorisoinnista voidaan päättää nopealla aikataululla.

Sotateollisuuden kotimaisuusasteen nostaminen on ollut yksi politiikan päälinjoista jo pitkään. Nykyisessä tilanteessa siitä on kuitenkin tullut päämäärä sinänsä. Sotilasdoktriinissa todetaan, että ”Venäjän teknologisen riippumattomuuden kehittäminen strategisten ja muiden asetyyppien sekä sotilas- ja erikoiskaluston valmistuksessa [toteutetaan] valtiollisen varusteluohjelman mukaisesti”. Varusteluohjelman rinnalle on Ukrainan sodan ja siitä johtuvan sanktiopolitiikan olosuhteissa noussut ”tuonnin korvaamisen” ohjelma. Sen avulla koordinoidaan ja toteutetaan kotimaisen korkeanteknologian tuotannon tehostamiseen tähtäviä toimia. Tavoitteena on lähitulevaisuudessa korvata ”Natomaissa” tuotetut korkeanteknologian tuotteet kotimaisella tuotannolla, esim. mikroelektronikka.⁴ Toteutuessaan kyse olisi historiallisesta käänteestä. Venäjän ja myöhemmin Neuvostoliiton teollisuuden kehitys on perustunut virallisia ja epävirallisia reittejä pitkin tuotun läntiseen teknologiaan ja tietotaitoon.⁵ Puheet läntisen teknologian korvaamisesta kotimaisella ovat tärkeä osa virallista tulkintaa Venäjistä läntisen aggression kohteena ja ylläpitävät maan sisäpolitiikkaa värittävää piiritysmeneteitä. Kotimaisuusvaatimus tai -pakko hidastaa korkeanteknologian käyttöönottoa, mutta pystyy tuottamaan Venäjän asevoimille muihin verrattuna ylivertaisen huoltovarmuuden.⁶

Teoria ja käytäntö

Kotimaisuusvaatimuksen kirjaaminen tavoitteisiin ja erityisesti iskulauseisiin Venäjällä osataan, mutta niiden toteuttaminen ei käytännössä onnistu kovin helposti. Mikroelektronikka on perinteisesti ollut venäläisen teollisuuden kompastuskivi. Tuotannon nykyisiä ongelmia kuvattiin Nezavizimoje Vojennoje Obozrenie -lehden artikkelissa marraskuussa 2014. Nimetön kirjoittaja kuvaa venäläisen elektroniikan massavalmisteisten tuotteiden sopivan ainoastaan Ladojen valmistukseen, siksi teollisuuden elektroniset komponentit on tuotu viimeisen 5–7 vuoden aikana ulkomailta. Venäjälle on tuotava elektroniikan komponentteja yksinkertaisimmista komponenteista ja piirilevyistä lähtien, koska kotimainen tuotanto ei pysty kilpailemaan laadussa ja hinnassa. Avaruusraketeissa tarvittavia mikropiirejä tuotetaan teknistieteellisten tutkimuslaitosten laboratorioissa, jolloin tarvetta mutta ei myöskään edellytyksiä massatuotannolle ole.⁷

Avaruustekniikassa Venäjä kykenee komponenttien omavaraisuuteen valjastamalla tutkimuslaitokset tuotantokäyttöön, mutta massatuotteissa on ongelmia. Venäläisten sotilaiden uuteen henkilökohtaiseen Ratnik-taisteluväriin on sisällytetty Vos-

tok-Design-yhtiön mekaaniset automaattikellot tyyppiä 694, joita on valmistettu erilaisia versioita niin lentäjille kuin maavoimienkin taistelijoille.⁸ Käytön sijaan sotilaat laittavat heille jaetut kellot kassakaappiin. Koska kellot ovat armeijan kirjanpidossa, ei riskiä niiden kadottamisesta palveluskäytössä haluta ottaa. Ilma-voimien kuljetuskoneohjaajat, joille kello on välttämätön lentosuunnistuksessa, kertovat välttävänsä varusteisiinsa kuuluvien kellojen käyttöä siitä syystä, että ne saattavat jättää viisi minuuttia vuorokaudessa. Vostok-kellojen itsevalaiseva aine loistaa yön pimeydessä vain 30 minuuttia, ja rannekkeen laatu on kuin kiinalaisissa halpamalleissa; se ei kestä käyttöä. Kotimaisten tuotteiden sijaan venäläiset ammattisotilaat suosivat maavoimissa japanilaisia Casion sotilaskelloja, maahanlasku- ja erikoisjoukoissa Suunnon erikoisteräksistä valmistettuja korkeusmittarin sisältäviä ulkoilukelloja. Ilma-voimien ohjaajien ranteissa ovat suosiossa sveitsiläiset kronografit.⁹

Johtopäätökset

Yhteenvedon avulla voidaan todeta, että sotateollisuus ja sen ympärillä havaittavat prosessit heijastavat presidentti Putinin aikana luotun poliittiseen järjestelmään sisäänrakennettuja riskejä. Järjestelmää ylläpitävät rakenteet toimivat epävirallisten ja julkisuudelle näkymättömien verkostojen kautta, mikä saattaa olla tehokasta ja välttämätöntä lyhyellä tähtäimellä, mutta johtaa siihen, ettei järjestelmää voi uudistaa julkisen politiikan kautta. Sotateollisuuden osalta tämä tarkoittaa mm. sitä, ettei massatuotteiden laatu vastaa käyttäjien vaatimuksia. Keskustelu tämän ongelmavyyhdin ympärillä virisi entisen puolustusministeri Anatoli Serdjukovin aikana ja jatkuu edelleen pienemmässä mittakaavassa.

Järjestelmän hitaan muutoksen sijaan toiminta tähtää nykytilanteen ylläpitämiseen. Tässä kontekstissa puheet ”tuonnin korvaamisen” menestyksellisyydestä toimivat eräänlaisena talouspoliittisena kokonaisratkaisuna. Samaan aikaan näkyy merkkejä siitä, että Kremlissä sovelletaan ”kontrolloidun kaaoksen” teoriaa keskusvallan auktoriteetin lisäämiseksi aluejohtajien ja oligarkkien kustannuksella.¹⁰ Molempiin toimintatapoihin liittyy itsessään riskejä. Niistä ehkä olennaisin on mahdollisuus, että lisääntynyt kontrolli tuottaa ja vahvistaa epävirallisia verkostoja ja tavaravirtoja, jotka epäsuorasti heikentävät entisestään järjestelmän toiminnan ennakoitavuutta.

Lisätietoja

Vanhempi tutkija, yhteiskuntatieteiden tohtori Katri Pynnöniemi, Ulkopoliittinen instituutti, p. 09 432 7754.

Johtava tutkija, yleisesikuntaeverstiluutnantti, sotatieteiden tohtori Petteri Lahu, Puolustusvoimien tutkimuslaitos, p. 0299 800.

⁴ Rogozin: космические аппараты системы ГЛОНАСС будут полностью из российских комплектующих, TASS, 1.10.2015, <http://www.oborona.gov.ru/news/view/6613>, 2.10.2015 suom. Rogozin: Glonass-järjestelmään kuuluva avaruusteknologia tullaan tekemään täysin kotimaisista osista.

⁵ Pukhov, Ruslan, Russia's defence industry: what does the future hold? Woodrow Wilson Center, 21.9.2015, <https://www.wilsoncenter.org/event/russias-defense-industry-what-does-the-future-hold>, 2.10.2015.

⁶ Барабанов, Михаил: Испытание «нового облика» Украинский конфликт и военная реформа в России, Комментарии Центра АСТ, Москва 2014, <http://cast.ru/comments/?id=571>, 1.6.2015, suom. Barabanov, Mihail: «Uuden olemuksen» kokeilu Ukrainan konflikti ja sotilasreformi Venäjällä.

⁷ Второй фронт российской оборонки : Западные санкции как лекарство для ОПК, http://vpk.name/news/121771_vtoroi_front_rossiiskoi_oboronki.html, 2.10.2015, suom. Venäjän sotatalouden toinen rintama: läntiset sanktiot lääkekuurina OPK:lle.

⁸ Vostok-Design-kellot, <http://vostok-design.com/армейские-часы.html>, 2.10.2015.

⁹ Рамм, Алексей: Время – военное : Часы каких моделей и фирм предпочитают в российской армии, <http://vpk-news.ru/articles/26815>, 2.10.2015, suom. Ramm, Aleksei: Aika - sotilaallinen: kenen valmistamia kelloja ja mitä malleja Venäjän armeija suosii.

¹⁰ Esimerkiksi Komin tasavallan johdon pidätykset syyskuussa 2015. Источники рассказали о незаконных сделках по «делу Гайзера», RBC 20.9.2015, <http://top.rbc.ru/politics/20/09/2015/55fef2af9a7947ddf1a47ab>, 2.10.2015, suom. Lähteet kertoivat laittomista sopimuksista Gaizerin tutkinnassa; ks. myös Hakala, Pekka : Komin johto telkien taakse: Venäjän eliitti äimistyi, 21.9.2015, <http://www.hs.fi/ulkomaat/a1442803647660>, 2.10.2015.